

MİSAK-I MİLLÎ VE ANAYASAMIZ

Prof. Dr. AHMET MUMCU

1. Anayasaların Özellikleri

Hukukçular, dış görünüşleri bakımından, anayasalar ile diğer hukuk kuralları arasında önemli bir fark bulmazlar. Bütün hukuk kuralları gibi, anayasalar da belli konuları düzenleyen normlar içerirler. Ama, anayasaların içindeki o normları yakından incelemeye başlarsanız, diğer hukuk kuralları ile olan fark hemen ortaya çıkar. Anayasa, bir devletin temel yapısını kurar. O temel yapının içindeki kurumların nasıl işleyeceği, geliştirileceği de gene anayasada belirtilir. Başka bir deyişle, diğer hukuk kurallarının hangi ölçülere göre konulacağı, anayasal normların çizdiği çerçeve içinde tespit edilir. Devleti kuran, işleten anayasanın bu çok önemli niteliği dolayısı ile diğer hukuk kurallarından daha başka özelliklere sahip olması kaçınılmaz. Bu özelliklerin en önemlisi, anayasanın kurduğu devletin dayanacağı belli fikirlerin, ideolojilerin topluma yansıtılmasıdır.

Durum böyle olunca, her anayasanın da yaslanacağı belli fikirlerin bulunması çok doğaldır. Hiçbir anayasa da doğrudan doğruya, kendiliğinden belli fikirler ortaya atmaz. Temel yapısı itibariyle daha önce var olan düşünce sistemlerinden, eylemlerin doğurduğu temel fikirlerden esinlenir, yararlanır. Hatta bazen anayasalarda, bu “esinlenme”, “yararlanma” çok daha ileri gider. Bazı düşünce sistemleri, anayasaların benimsediği değerler olarak açıkça metinlerde yer alabilir.¹

Dünyada, anayasalı demokrasi dönemi XVIII. yüzyılın sonlarında başlamış sayılır. Bu dönemi açan büyük düşünce hareketleri Batıda XVIII. yüzyılın başında yoğunluk kazanmıştı. Demokrasinin ilk mücahitleri ABD’ni kuranlardır. Onların 1776’da yayınladıkları Amerikan Bağımsızlık Bildirisi (Virginia Bildirisi), dünyanın ilk yazılı anayasası olan Amerikan Anayasasının temel düşüncesidir. Bu bildiri olmadan Amerikan Anayasası anlaşılabilir. Dünyadaki gerçek demokrasi akımının ilk somut olayı, Fransız İnkılâbını yürütenlerin 1789’da hazırlayıp yayınladıkları “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” ise bugün istisnasız bütün demokratik anayasaların

¹ Bu konular hakkında toplu bilgi için bk: Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku (4. Bası), İstanbul 1980, s. 109 vd.

temellerinden biridir. XVIII. yüzyıldan beri olgunlaşan siyasal fikirler, bu bildiriye yansımıştır. Bildiri de başta 1793 Fransız Anayasası olmak üzere bütün demokratik anayasalara esas tutulmuştur. Ulusal egemenlik esasını benimseyen anayasalara, bu arada bizim de 1921'den itibaren bütün anayasalarımıza bu ilke, sözü geçen bildiriden geçmiştir. Bugünkü anayasamızın da özellikle hürriyetlerle ilgili hükümlerinde bildirinin derin izleri görülür. Birkaç örnek:

Anayasamızın 12. Maddesinin ilk fıkrası:

“Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.”

Bildirinin 1. Maddesinin ilk cümlesi:

“İnsanlar özgür ve haklar bakımından eşit doğarlar ve öyle kalırlar.”

Anayasamızın 24. Maddesinin birinci; 25. Maddesinin birinci ve ikinci fıkraları:

“Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.”

“Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun, kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebi ile kınanamaz ve suçlanamaz.”

Bildirinin 10 ve 11. maddelerinin birinci cümleleri:

“Hiç kimse, dinsel nitelikte bile olsa, kanlarından ötürü rahatsız edilemez.”

“Düşünce ve kanların özgürce açığa vurulması, insanın en değerli haklarından biridir; bundan ötürü her yurttaş serbestçe konuşabilir, yazabilir, düşünebilir..”

Anayasamızda, kamu düzeni söz konusu olunca özgürlüklerin kısıtlanabileceği ilkesi de gene bu bildiriden gelir. Bildirinin 4, 10, 11. maddeleri ile tanıyan özgürlükler ancak kamu düzeni söz konusu olunca sınırlandırılabilirler. Anyasamızın da hürriyetlerle ilgili maddelerinde aynı hükümler vardır.²

İngilizlerin yazısız anayasasına temel olan ve kişi güvenliğini sağlayan eylemlerin sonucu olarak ilân edilen Magna Carta Libertatum (Büyük Hürriyet Fermanı, 1215); Petition of Right (Haklar Yasası, 1628); keyfi tutuklamaları önleyen Habeas Corpus Act (1679) gibi çok önemli belgeleri de ihmal etmemek gerekir. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin

² İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin Türkçe metni için bk: Coşkun Üçok, Siyasal Tarih (1789-1960), (3. Bası), Ankara 1980, s. 19-20.

hazırlığı olan büyük düşünce akımlarının doğmasında bu belgelerin hatırı sayılır ölçüde etkisi vardır.

Bir anayasa demokratik nitelikte olmayabilir. Ama bu, onun bir düşünce sistemine, bazı değerlere yaslanmadığı anlamına gelmez: Marksist düzeni benimseyen anayasaların temelinde 1848 manifestosunun yatması veya din esasına göre kurulan devletlerin anayasalarında o dinin ideolojisinin yer alması gibi.

Demek ki demokratik anayasalara temel olan bazı evrensel düşünceler ve bu düşüncelerin ifade edildiği metinler var. Ancak şurasını da gözden hiç uzak tutmamak gerekir: Anayasalar, düzenledikleri toplumun içinden çıkarlar. Bundan dolayı, onların hazırlanmasında millî ihtiyaçlar, bu ihtiyaçlardan doğan millî düşünceler de çok önemli rol oynarlar. Hatta diyebiliriz ki yukarıda belirttiğimiz evrensel nitelikteki temel düşünceler dahi millî ihtiyaçların ve anlayış biçimlerinin kalıplarına dökülürlerse benimsenebilirler. Öyle ise anayasaların temelinde yatan asıl düşünceler ve ideolojiler millîdirler.

2. *Türk Anayasasına Temel Olan Fikirler ve Belgeler*

Cumhuriyet anayasalarının hepsinde, yukarıda belirttiğimiz temel evrensel değerlerin büyük bir bölümü benimsenmiştir. Zaten demokrasiye dayalı cumhuriyetlerde başka türlü bir gelişim süreci bugüne kadar görülmemiştir.

Ancak, bizim bugünkü anayasamızın asıl temelini millî ihtiyaçlardan doğan düşüncelerin yansıdığı belgeler oluşturmaktadır. Bunları iki ana grupta toplayabiliriz: Osmanlı döneminden gelen temel düşünceler ve belgeler ile Millî Mücadele sırasında ortaya çıkan ihtiyaçların, varılacak amaçların belirtildiği düşünceler ve belgeler.

İnsanın can, mal, ırz güvenliğini sağlayan temel haklar, biraz kâğıt üzerinde de kalsa 1839 Tanzimat Fermanı ile toplumumuza aktarılmıştır. Başka bir deyişle, hukuk devletinin en bellibaşlı temellerinden olan bu güvenceler, İngiltere'de ve daha sonra Fransa'da doğan siyasal düşüncelerin etkisi altında Osmanlı Devletine girmiştir. 1856 Islahat Fermanı ile hukuk devletinin bir başka ögesi, kanun karşısında eşitlik ilkesi, gene yukarıda sayılan düşüncelerin yansıması olarak Osmanlı Devletince benimsendi. Bu dönemden bize daha fazla anayasal düşünce geçmedi. Demokrasinin yukarıdaki temel haklarla birlikte en önemli öğelerinden olan siyasal özgürlükler; bunların güvencesi; millî egemenlik ilkesi Osmanlı Devlet yapısına yabancı idiler. Hele, millet olmanın ve ona dayalı bir devlet

kurmanın baş şartı olan milliyetçilik ilkesi, çok uluslu bir yapıya sahip Osmanlı Devletinde resmen benimsenemezdi.

Türk anayasalarının temelinde yatan asıl düşünceler, Osmanlı Devleti'nin kesin çöküşü sırasında berraklaşma yoluna girmiştir. Millî Mücadele başlamadan önce birkaç vatanseverin zihninde açıkça beliren bu düşünceleri geliştirerek eylem alanına sokan, onları bütün dünyaya ve millete ilân eden ise hepimizin bildiği gibi, Atatürk'tür. O'nun hangi düşünceleri ve bu düşünceleri simgeleyen belgeleri anayasalarımızın ve dolayısı ile devletimizin temelinde yatmaktadır? Bellibaşlıklarını sırasıyla saymak gerekirse şu çok önemli belgeler ortaya çıkar: Amasya Tamimi; Erzurum ve Sivas Kongrelerinin kararları; Misak-ı Millî... Bu belgeler deyiş yerinde ise, yeni Türk Devletine adeta can, ruh vermişlerdir. Gerçi bu dördünden başka temel belgeler de vardır. TBMM'nin kuruluşundan sonra verdiği ve saltanatın kaldırılmasına kadar uzanan önemli kararlar, Lozan Barış Antlaşması gibi. Bunların sayısını çoğaltmak ve kendi aralarında önemleri bakımından bir sıralama yapmak mümkündür. Ancak bu anayasal belgelerin hepsi için şunu söylemek gerekir: Onlardan vazgeçilemez.

Bütün bu ana belgeler içinde en önemlisi Misak-ı Millî'dir denilebilir. Başka bir deyişle Türk Devletinin kuruluşuna temel olan esas belge Misak-ı Millî'dir.

Şüphesizdir ki, örneğin Saltanatın kaldırılması kararı veya Lozan Antlaşması da yukarıda değindiğimiz gibi vazgeçilmez ve devletin temeli olan belgelerdir. Ancak Misak-ı Millî olmasaydı ve onun çizdiği çerçeve içinde belirtilen hedefe ulaşılmıyaydı, diğer düşünceler ve onları simgeleyen belgeler gerçekleşmezdi. Bu bakımdan şimdi Misak-ı Millî'yi bu makalenin sınırları içinde incelemeye geçebiliriz.

3. Misak-ı Millî'nin Niteliği

Devletin üç temel öğeden oluştuğu bütün hukukçularca kabul edilmiş bir gerçektir. Bu üç öğeden ikisi maddî, biri manevîdir. Maddî olanları insan topluluğu ile ülke, manevî olanı, daha doğrusu gözle görülemeyip de varlığı duyulabilen öğesi ise "egemenlik" veya "devlet gücü" dediğimiz üstün kudrettir. Bu üç öğeden biri olmazsa "devlet" yoktur.

Bir devletin yok olma sürecine girmesi bu üç öğenin aşınması ile başlar; öğelerden biri dahi varlığını yitirirse devlet de ortadan kalkar. Osmanlı İmparatorluğu da tarihteki pek çok benzeri gibi, her üç öğesindeki aşınmalarla yıkılma sürecine girmiştir. Osmanlı tarihinin çökme dönemi

gözler önünde canlandırılırsa bu tam anlamıyla belirir. Gerçekten özellikle XIX. yüzyıldan itibaren devletin hem ülkesi hem de insan topluluğu hızla ufalmaya başlamıştır. Egemenlik gücü de üstünlüğünü yitirmiş, devlet bir yarı sömürge durumuna düşmüş; merkezî güç içeride asayiş bile sağlayamaz olmuştur.

Osmanlı Devleti ülkesinin nasıl ufalanıp elden çıktığını kısaca hatırlatmakta yarar vardır:

Bir zamanların en güçlü imparatorluklarından olan Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda emperyalist siyasetin konusu durumuna gelmişti. XX. yüzyıl başında ise İngiltere ve Rusya, Osmanlı Devleti'nin bölünüp parçalanması üzerinde 1908 yılında Reval'de anlaşmaya varmışlardı. İsterseniz her iki devletin bu anlaşma ile neyi amaçladıklarını kısaca görelim:

İngiltere Ortadoğuda XIX. yüzyıl sonlarında, bir yandan Güney İran'ı bir yandan da Mısır'ı işgal ederek Uzak Doğu'ya ve sömürgesi olan Hindistan'a giden temel yolu, hayat damarını bir ölçüde güvence altına almıştı. Ama bu yola tam anlamıyla egemen olmak için, Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Ürdün, Filistin ve Irak'ı elde etmeliydi. İngiltere'nin amacı buraları ya doğrudan doğruya işgal etmek, bu olamazsa oralarda kendine bağlı ufak devletler kurmaktı. XIX. yüzyıl sonlarında güçlenerek İngiltere'ye rakip bir duruma gelen Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerinde sürekli olarak nüfuz kazanması da İngiltere'nin bu siyasetini kamçılıyordu.

Rusya ise iki yüz elli yıldır sürdürdüğü siyaseti gerçekleştirmek istiyordu: Boğazları alıp sıcak denizlere çıkmak. Bunu sağlamak için özellikle XIX. yüzyılda önemli adımlar atmıştı: Balkanları içten çökertip parçalamış ve onların Türk olan bölgelerini de Osmanlı Devleti'nden kopartmıştı. 1878'de ise Doğu Anadolu'nun bir bölümüne yerleşmişti.

İngiltere, büyük rakibi Almanya'ya iyice yaklaşan Osmanlı Devleti'nin tam olarak parçalanmasını sağlamak için artık Rusya'yı doğal yardımcısı olarak görüyordu. 1908 Antlaşması ile İngiltere, gelecekte Ruslara İstanbul ve Boğazları bırakıyor, buna karşılık Ortadoğu'da tam bir hareket serbestliği kazanıyordu.³

İngiltere ile Almanya arasındaki dünya çapında rekabetin bir dengeye dönüşmemesi üzerine, 1914 yılı Haziranında Birinci Dünya Savaşı çıktı. Bu savaşa Almanya'nın yanında, onunla sıkı ilişkileri bulunan Avusturya-

³ Bu konularda toplu bilgi için bk: Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ankara 1978, s. 23 vd.

Macaristan İmparatorluğu (Savaşın zahiri sebebi bu devlet ile Rusya arasındaki çekişmedir. Ama bu kıvılcım hazır duran dinamiti patlatmıştır), İngiltere'nin yanında ise Fransa ile Rusya katılmıştı. Aynı yılın Kasım ayında yanlış hesaplar ve uzağı görememe sonucu Osmanlı Devleti de Almanya'nın yanında savaşa katıldı (Oysa Almanya Osmanlı ülkesini yarı sömürge yapmak istiyordu). (İttifak veya Bağlaşma Grubu dediğimiz bu Blok'a sonradan Bulgaristan da girdi. İtilâf veya Anlaşma Grubu dediğimiz karşı Blok'a ise başta İtalya ile Japonya olmak üzere pek çok devlet katılmıştır).

Osmanlı Devletinin savaşa girmesi, Rusya ile İngiltere'nin yanında Fransa ve İtalya'nın da bu imparatorluktan ileride pay almasını gerektiriyordu. Dostlarının yardımını sağlayabilmek için İngiltere ve Rusya yeni ortaklarını bağrırlarına basmak zorunda kalmışlardır. Kaldı ki Fransa ile İtalya'nın da Doğu Akdeniz'de çıkarları vardı.

1915 ve 1916 yıllarında yapılan bir dizi anlaşmalarla paylaşırma şu son biçimini almıştır: ⁴ Buna göre hemen hemen bütün Marmara bölgesi Ruslara; Oniki Ada ve Antalya bölgesi İtalyanlara; Adana-Maraş çizgisinin güneyi ile Suriye, Lübnan, Kuzey Irak'ın batısı Fransızlara; Filistin, Ürdün, Güney Irak, Kuzey Irak'ın doğusu İngilizlere verilecekti.

Rusya'da rejim değişikliği (Bolşevik İhtilâli) olunca yeni kurulan devlet, Almanlar ve bağlaşıklarıyla barış yaparak savaştan çekildi. Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki paylarından da vazgeçti.

Bunun üzerine İtilâf Devletleri, İstanbul ve Boğazlar üzerindeki Rus payını ortaklaşa olarak kendilerine geçirmeyi, Doğu Anadolu'daki Rus payını ise Ermenilere vermeyi kararlaştırdılar. İngiltere, ayrıca Rusya'daki yeni rejimden emin olmadığı için Doğu Anadolu'nun güneyinde de kendi nüfuzunu geliştirmeyi düşünmüştür.

Bilindiği gibi Almanya ve bağlaşıklarının yenilmesi ile savaş bitti. Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Silâh Bırakışma Anlaşması paylaşmanın artık başladığını gösteren belgedir.

Bırakışma (veya ateşkes) anlaşmaları geçici niteliktedirler. Savaşı yenen ve yenik bitirenlerin barış yapılıncaya kadar silâhları bırakmaları demek olan anlaşmalarla, yenen taraflar elbette bazı tedbirler alabilirler;

⁴ 4-10 Nisan 1915'te İngiltere-Fransa-Rusya arasındaki anlaşmalar; 26 Nisan 1915'te İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya arasındaki anlaşma (Londra Anlaşması); 21 Ekim 1915'te İngiltere ile Fransa arasında anlaşma (Sykes-Picot Anlaşması); 19 Nisan 1917'de İngiltere-Fransa-İtalya arasında anlaşma (Saint-Jean de Maurieune Anlaşması).

ama sınırların yeniden çizilmesi ve diğer hükümler -eğer uyuşma olursa- barış antlaşması ile düzenlenir.

İtilâf Devletleri ve onların lideri İngiltere ise böyle bir hukuk görüşü ile hareket etmek gereğini duymamışlardır. Bırakışma metnine konulan 7. madde hükmüne dayanarak, paylaşma anlaşmalarını hemen uygulama yoluna koydular. Özellikle İngiltere bu acı işin kıskırtıcılığını yapıyordu. İngiliz hükümetine göre, Türkiye yıkılıp parçalanmalıydı. "İmparatorluğun geleceği Türkiye konusunda varılacak çözüme bağlıdır."⁵ İngiliz Başbakanı'nın bu sözünü şöyle anlayabiliriz. "İngiliz İmparatorluğunun geleceği Türkiye'nin parçalanması ile yakından ilgilidir."

1919 yılının yaz aylarında, Yunanlılar, İtilâf Devletleri adına, Batı Ege Bölgemizi işgal işini neredeyse tamamlamak üzereydiler. Adana, Maraş, Antep, Urfa ve çevreleri Fransızlarca işgal ediliyordu. Ermeniler, Güney Kafkasya'dan çıkıp Doğu Anadolu'ya girmeye başlamışlardı. İngilizler Kuzey Irak'ı işgal etmişler, Antalya ve çevresi İtalyanlarca ele geçirilmişti. Boğazlara, İstanbul'a, Marmara Denizi'ne İtilâf Devletlerince ortaklaşa el konulmuştu. Doğu Trakya'yı ise Yunanlılara verme hazırlıkları başlamıştı. Bu acı durumu, Atatürk Büyük Nutkunun başında ne açık ve gerçekçi biçimde anlatır. Hepimizin bildiği o bölümün Osmanlı ülkesiyle ilgili olan yerlerini bir kez daha hatırlamakta büyük yarar vardır:

"İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da; Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap (Gaziantep) İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor... 15 Mayıs 1919'da İtilâf Devletlerinin uygun bulmasıyla Yunan ordusu da İzmir'e çıkıyor." "... içinde bulunduğumuz o tarihte Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamamlanmıştı. Ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son sorun bunun da bölünmesini sağlamaya çalışmaktan ibaretti." Yani, devletin en önemli üç ögesinden biri de elden çıkıyordu. Mustafa Kemal Paşa yok olmaktan, ata yurdunu, yani ülkeyi parçalanmaktan kurtarmak için şöyle diyordu: "Ya istiklâl ya ölüm."

Evet, Türk'ün bin yıllık ata yurdunu kurtarmak veya yok olmak. İkişinin arası bir çözüm düşünülemezdi. Başka bir deyişle, yeni bir devlet kurulup yaşatılacaktı.

Burada millî kurtuluş hareketimizin tarihini, destanını anlatacak değiliz. Akıllara sığmayan, milletimizin büyük fedakârlıkları ve büyük

⁵ Başbakan Lloyd George 18 Ağustos 1919'da Avam Kamarasında söylemiştir. (Kürkçüoğlu, s. 63)

dâhi Atatürk'ün bu fedakârlıkları birleştirip amaca ulaştırması ile kazanılan o görkemli mücadeleyi hepimiz biliyoruz.

Biz, Atatürk'ün çok üstün bir önderlik gücü ile başlattığı ölüm-dirim mücadelesinin, kurulacak devletin ülkesi bakımından hangi amaca yöneldiğini görmek istiyoruz.

Atatürk bu konuda ilkönce “nerenin kurtulacağı” konusunda düşünmüştür. Hedef, Türk vatanının kurtulmasıdır. Türk vatanı neresidir? Bunu, Atatürk ve yakın arkadaşları Türklerin oturduğu, yerleştiği yerlerdir, diyerek nitelemişlerdir. Bu toprak parçasının kesin sınırları çizilecek, o sınırlara erişilinceye kadar ölüm-dirim savaşı sürecektir.

Bu hedefin kesinlikle belirlenmesi ve yasal bir duruma getirilmesi için her Türk tarafından benimsenmesi gerekirdi. İşte Atatürk bu millî inanca bütün milleti bağlayacak bir dizi çalışmalara girişti. Bunlar özetle şu çalışmalardır:

a. İşgallere engel olamayan İstanbul Hükümetine bağlılıktan milleti uzaklaştırarak onu kendi egemenliğine sahip kılacak çalışmalar yapmak. Millî bilince ulaşıncaya, yukarıdaki inanç yaygınlaşacaktır. Millî bilinç ise milletin kendi kaderine egemen olması ile sağlanırdı. Amasya Tamimi bu konudaki ilk büyük adımdır (21-22 Haziran 1919).

b. Amasya Tamiminde öngörülen ilk hedefleri gerçekleştirmek. Milleti temsil eden kongreler yolu ile millî inanca, kurtuluş davasına herkesi inandırmak. Erzurum Kongresi bu konuda ilk adımdır (23 Temmuz-7 Ağustos 1919). Doğu illerimizin temsilcilerinden oluşan Erzurum Kongresinde “Türk vatanının bölünmez bir bütün olduğu, Doğunun da bütünün bir parçası bulunduğu” kabul edilmiştir. Millî birlik inancının ilk kez Doğuda şahlanması dikkate değer. Erzurum Kongresi sona erdiği gün Mustafa Kemal Paşa, orada bulunan İngiliz Albay Ralwinson'a Türk vatanının bölünmezliği konusunda millî bir anttan yani bir Misak-ı Millî hazırlığından söz etmiştir.⁶

c. Erzurum Kongresinin ışığı altında Batı Anadolu'da da bazı birleştirici hareketlere girişilmiştir. Sonunda Amasya Tamimindeki ikinci hedef de gerçekleşmiş, vatanın mümkün olabileceği ölçüde çok yerinden gelen temsilcilerle Sivas Kongresi toplanmıştır (4-12 Eylül 1919). Tam anlamıyla millî bir kongredir Sivas'taki toplantı. Millî Mücadeleyi yürütecek dernekler birleştirilmiş ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Kongre sonunda alınan karar, Misak-ı Millî'nin ilk

⁶ Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara 1983, s. 78.

metni sayılabilir. Bütün kongre üyelerinin kabul ettiği karara göre: “30 Ekim 1918 günü imzalanan Bırakışma sırasındaki sınırlarımız vatanımızı çizer. Bu sınır içinde kalan vatan hiçbir biçimde ayrılmaz bir bütündür. Bu vatanda yaşayanlar birbirlerinin öz kardeşleridir.” Sivas Kongresi, bu ana esasın ve diğer kararların Osmanlı Parlamentosunca kabul edilmesinin sağlanmasını da istemiştir. Bunun sebebi şudur:

Başladığı günden itibaren millî kurtuluş hareketine Osmanlı Hükümeti karşıdır. Bu hareketin, işgalci güçleri “azdıracağı” sanılmaktadır. Millî hareketin boğulması için elden gelen yapılmaktadır. Bunun önlenmesi gerekir.

Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın millete aşulamaya başladığı inanç, onun karşısında olanların düşüncelerine ve eylemlerine üstün gelmektedir.

Sivas Kongresi toplandığı sırada “devlet” olarak henüz Osmanlı Devleti yaşıyordu ve ondan başkası da yoktu. Şimdi bu devletin parlamentosu Sivas Kongresi kararlarını onaylarsa artık İtilâf Devletlerine Osmanlı Devleti de karşı çıkacak demektir. Mustafa Kemal Paşa, o eşsiz önsezisi ile, parlamentosundan böyle bir kararın çıkacağı devletin varlığına İtilâf Devletlerince kesinlikle son verileceğini kavramıştı. O zaman da millî egemenliğe dayanan yeni bir devletin kurulması haklı olacaktı.

Plân uygulamaya konuldu. Türk Milletinin düşüncesini ve isteğini temsil eden Sivas Kongresine karşı Osmanlı Hükümeti direnemedi. Millî Mücadeleye karşı olan Sadrazam Damat Ferit istifa etti (30 Eylül 1919). Ali Rıza Paşa kabinesi kuruldu (1 Ekim 1919). Bu hükümet, zorla da olsa Sivas Kongresi kararlarını yürütmekle görevli olan Heyet-i Temsiliye ile anlaşmak yolunu tuttu. Yapılan anlaşmaya göre Meclis-i Mebusan, yani Osmanlı Parlamentosu'nun en yetkili kanadı, toplanıp Sivas kararlarını görüşecekti. (Şurasını hatırlatırız ki 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan dağıtılmıştı).

Bir yandan Meclis-i Mebusan seçimleri yapılırken, bir yandan da Heyet-i Temsiliye, kendi adaylarının yani Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adaylarının kazanmakta olduğunu gördüğünden Meclis-i Mebusan'da tutulacak hareket tarzını görüşmektedir. 27 Aralık'ta Ankara'ya gelen ve orayı Heyet-i Temsiliye'nin merkezi seçen Mustafa Kemal Paşa, ertesi gün yaptığı uzun bir konuşmada Türk vatanının sınırlarını saptamış ve bu sınırların çizdiği vatandan hiçbir fedakârlık yapılmayacağını belirtmiştir. O günlerde Mustafa Kemal Paşa Misak-ı Milli'nin metnini hazırlamaktadır. Hazırladığı taslağı İstanbul'a gitmek için

Ankara'ya gelen milletvekillerine göstermektedir. Metin son biçimini alınca Heyet-i Temsiliye sözcüsü Hüsrev Bey ile İstanbul'a gönderilmiştir.⁷

Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920 günü açıldı. Atatürk'ün Büyük Nutkunda anlattığı gibi, milletvekilleri arasında huzursuzluk ve tutarsızlık vardı. Ankara toplantılarında alınan bazı ilke kararlarına tam anlamıyla uyulmadı. Ancak sıra Atatürkçe hazırlanan Misak-ı Milli'ye gelince Meclis'te bir toparlanma gözüktü. Komisyondaki görüşmelerden sonra Meclis-i Mebusan 28 Ocak 1920 günü yaptığı gizli bir toplantıda alkışlarla "Ahd-ı Milli" adıyla ve bir bildiri biçimiyle "Misak-ı Milli'yi" kabul etti. 17 Şubat günü de bu millî bildirinin yabancı parlamentolara ve basına duyurulması kararı verildi.⁸

Atatürk'ün de Nutkunda memnuniyetle belirttiği gibi, kabul edilen bu bildiri esas olarak O'nun hazırladığı metindir. Üzerinde çok az değişiklik yapılmıştır.

Bildirinin metnini şöylece özetleyebiliriz:

"Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyeleri barışa kavuşmak için şu koşulları ileri sürerler: Birinci Dünya Savaşı bitişinde imzalanan Bırakışma Anlaşmasının çizdiği sınırlar içinde "din, ırk ve asılca" (yani Türkler) birlik oluşturan vatandaşların oturduğu yerler hiçbir biçimde yurttan kopartılmaz. Osmanlı Saltanatının ve Halifelîğin merkezi İstanbul'un güvenlik içinde bulunması koşulu ile Boğazlar açılabilir. Daha önce bizden ayrılan Batı Trakya'da, Ateşkes sınırları dışında tutulmak istenen Kars, Ardahan ve Batum'da halkoyuna başvurulması gerektir. Osmanlı Devletindeki Arapların çoğunlukta olduğu yerlerde de halkoyuna başvurulmalıdır... Bağımsızlığımızı sınırlayacak siyasal, ekonomik hiçbir antlaşma kabul edilemez. Bu koşullar kabul edilmezse barış yapmak imkânsızdır."

Anlaşıldığına göre Osmanlı Parlamentosu "ant" veya "yemin" biçiminde Türk Vatanının sınırlarını kesin olarak belirlemiştir.

Misak-ı Milli'nin hukuksal niteliği nedir? Bu metin bir parlamento kararıdır. 1876 Osmanlı Anayasasına göre parlamento iki kanatlı idi. Millet temsilcilerinin oluşturduğu Meclis-i Mebusan ve üyelerini padişahın seçtiği Heyet-i Ayan. Anayasanın 1909 değişikliğine göre Meclis-i Mebusan'ın yetkileri daha fazladır. Misak-ı Milli de parlamentonun yetkili kanadının aldığı bir kararla vatan sınırlarının belirtilmesidir. Gerek Osmanlı

⁷ Nejat Kaymaz, Misak-ı Milli üzerinde yapılan tartışmalar hakkında (VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri) Ankara 1977, s. 2.

⁸ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 132 ve oradaki kaynaklar.

Anayasası, gerek Meclis-i Mebusan iç tüzüğüne göre böyle bir karar alınabilir. Ancak tartışmalı olan, egemenlik hakkına sahip padişahın bu kararı onaylamamasının, onu geçerli yapıp yapmadığıdır. Fakat bu tartışmanın bir değeri yoktur. Zira kısa bir süre sonra bu karar, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da benimsenecektir. Öte yandan bu karar millet temsilcilerinin, dolayısıyla milletin isteğini belirttiğinden, Anayasa hukuku bakımından son derece önemlidir ve geçerlidir.

4. *Misak-ı Millî'ye Karşı Tepkiler*

İstanbul'u yarı işgal altında tutan İtilâf Devletleri, parçalamak istedikleri milletin temsilcilerinin karşı çıkmalarına büyük bir tepki gösterdiler. Bu çatlak sesler kesilmeliydi. 16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edildi. Meclis-i Mebusan basıldı. İleri gelen milletvekilleri ve başka aydınlar yakalanıp Malta'ya sürüldüler. 18 Martta Meclis-i Mebusan son toplantısını yaparak çalışmalarına ara verdi; 11 Nisanda da padişahça feshedildi. Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa'dan sonra Damat Ferit tekrar sadrazam yapıldı. Ankara'ya karşı hainlik ve soysuzluk cephesi gene kuruldu. Bunlar hep olumsuz tepkilerdir.

Misak-ı Millî'nin ilânı üzerine Osmanlı Parlamentosunun işgalci güçlerce basılması, Başkent'in tam anlamıyla İtilâf Devletlerinin eline geçmesi, olumlu tepkiler de doğurmuştur. Bunlardan ilki Mustafa Kemal Paşa'nın, millet temsilcilerinin bu kez Ankara'da yeniden toplanmasına haklı bir gerekçe bulmasıdır. İkincisi ise Misak-i Millî'nin geniş çevrelerce daha iyi anlaşılması ve benimsenmesidir.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgali üzerine hemen yayınladığı bir bildiri ile millî kurtuluşu yönetecek, millete dayalı yeni ve olağanüstü yetkilere sahip bir meclisi, yani TBMM'ni açarak bugünkü devletimizi kuruyordu. 23 Nisan 1920 böylece millî egemenlik ilkesinin de Türkiye'ye girmesi tarihidir.

5. *Misak-ı Millî'deki Hedeflerin Gerçekleşmesi*

Misak-i Millî gerçi bir Osmanlı Parlamentosu kararı idi ama onu hazırlayanlar millettten aldıkları yetki ile bunu yapmışlardı. Misak-ı Millî kutsal bir ant olarak TBMM'nin de hedefi idi. Böylece 18 Temmuz 1920 tarihinde, Yunanlıların Bursa'yı işgal edip büyük bir hızla ilerledikleri bir sırada TBMM, gizli bir oturumunda Misak-ı Millî'ye ant içti. O artık yeni Türk Devleti'nin ülkesini belirleyen, gerçekleşmesi için sonuna değin çalışılacak millî bir ülkü, hedef olmuştu. Başka bir deyişle bu karar, Misak-ı Millî'nin Osmanlı hukuku açısından tartışmalı olan varlığını tam anlamı ile yasallaştırmış, millî devletin temeli yapmıştır.

Misak-ı Millî böylece TBMM'nin yürüttüğü ulusal mücadelenin çerçevesini de çizmiştir. İstek, Misak-ı Millî'de ne azı ne de fazlasıdır. Özellikle 1920 yılının sonlarına doğru Misak-ı Millî'nin gerçekleştirilmesi için somut sonuçlar alınmaya başlandı. 1919 ve 1920 yıllarında Kafkasya'daki Ermenistan Cumhuriyeti'nin Doğu Anadolu'ya doğru yayılmakta olduğunu biliyoruz. Doğu Anadolu'nun yiğit halkı, oradaki TBMM ordusuyla tam bir işbirliği içine girince Ermenilere çekilmek düştü. Sonunda Ermenilerle 2 Aralık 1920'de yapılan Gümrü Barışı ile Doğu Anadolu'da, Misak-ı Millî büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

Misak-ı Millî'nin yalnız iç hukuk bakımından değil, asıl devletlerarası hukuk açısından büyük olan önemi de böylece 1920 yılı sonlarına doğru anlaşılmaya başlanıyordu. Özellikle Birinci İnönü Muharebesinin kazanılmasından sonra bu önem iyice su yüzüne çıkmıştır. Birinci İnönü Zaferinden sonra Londra Konferansına katılmak üzere yola çıkma hazırlıklarına başlayan TBMM Başdelegeşi Bekir Sami Bey'e, Mustafa Kemal Paşa "Ekselânsınıza ve başkanlığınızdaki kurula verilen yetkiler Misak-ı Millî'nin saptadığı sınırları aşamaz"⁹ diyordu. Konferanstaki İtilâf Devletleri temsilcilerinin henüz Misak-ı Millî'yi pek ciddiye almadıkları sırada, başdelegeye verilen bu talimat önemlidir. Temsilcilerimiz Misak-ı Millî'nin hem ülke bütünlüğü hem de siyasal haklarımızla ilgili ilkelerinden hiçbir ödün vermeyeceklerdi. Gerçekten de Konferansın başarısızca bitmesinden sonra, Türk Baştemsilcisinin Fransızlar, İtalyanlar ve İngilizlerle imzaladığı üç anlaşma (11, 12, 17 Mart 1921) Misak-ı Millî'ye uymadıkları için TBMM tarafından onaylanmamışlardır.

Buna karşılık 16 Mart 1991'de imzalanan Moskova Antlaşması ile Sovyetler şunu kabul etmişlerdir: "Türkiye sözü ile 28 Ocak 1920 günü İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan tarafından düzenlenip bütün devletlere ve basına bildirilen Misak-ı Millî'nin kapsadığı topraklar anlaşılmaktadır (Madde 2)." Böylece Misak-ı Millî, uluslararası bir antlaşma metnine somut olarak girmiştir.

Sakarya Zaferinden sonra İngilizlerin de Misak-ı Millî ile yakından ilgilenmeye başladıkları görülür. Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Misak-ı Millî'yi inceletmiş, İngilizce'ye çevirerek hükümete bir muhtıra ile birlikte sunmuştur.¹⁰ 7 Ekim 1921 tarihini taşıyan bu muhtıradan birkaç gün sonra, 13 Ekim'de Türkiye ile Ermenistan, Azerbeycan ve Gürcistan arasında imzalanan antlaşmanın 2. maddesinde, Moskova Antlaşmasının

⁹ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 240.

¹⁰ Utkan Kocatürk, a.g.e. s. 292; Nejat Kaymaz, a.g.e., s. 6-7.

aynı numaralı maddesinde belirtilen hüküm tekrarlanmıştır. Asıl ilginç, İtilâf Devletlerinden olan Fransa'nın, Güneydoğu Anadolu halkının kahramanca direnmesi ve Sakarya Zaferinin kazanılması üzerine, aynı Ekim ayının 20. günü bizimle imzaladığı Ankara Antlaşmasının 6 maddesinde Misak-ı Millî'yi tanıdığını belirtir bir ifadeye bulunmasıdır.

Büyük taarruza hazırlandığı sırada da Misak-ı Millî ana hedeftir. Mustafa Kemal Paşa 11 Ocak 1922'de "Türk barış şartları Misak-ı Millî'nin ilân günü olan 28 Ocak 1920 tarihinden beri bütün cihana malûmdur"¹¹ diyordu. Bu hedef, her yandan parçalanmış vatanın kesinlikle kurtarıldığı tarihten sonra da değişmemiştir.

İzmir kurtarıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa, ünlü Fransız Generali Pelle ile konuşurken "Misak-ı Millî'de anılan yerleri almadan yapamam, fazlasını işgal etmeyeceğim..."¹² ifadesi ile hedefi bir kez daha gösteriyordu. Lozan görüşmeleri başlarken İsmet Paşa "Misak-ı Millî... bizim hareket tarzımızın esasını teşkil eder"¹³ diyordu. Mustafa Kemal Paşa da bu konuda kesin ve bağlayıcı konuşmalar yapıyordu. Bunlara bir örnek olarak 13 Temmuz 1923 günü Amerikalı gazeteci İsaac F. Marcossou'la yaptığı görüşmede söylediklerini gösterebiliriz: "... Birleşik Devletlerin ideali, bizim de idealimizdir. Büyük Millet Meclisi'nin 1920 Ocağında ilân ettiği Millî Misakımız sizin Bağımsızlık Beyannamenize çok benzer. O sadece, Türk ülkesinin istilâdan kurtulmasını ve kendi kaderine hâkim olmasını ister. ... O, halkımızın Misakı, anayasasıdır ve her ne pahasına olursa olsun bu misakı korumaya kararlıyız."¹⁴ Lozan Barışının imzalanmasından kısa bir süre önce söylenen bu sözlerde, Misak-ı Millî'nin ABD Anayasasının temel belgesi olan Virginia Bildirisine benzetilmesi ve onun "Milletin Anayasası" olarak belirlenmesi ilginçtir. Bu konuya biraz aşağıda tekrar değineceğiz.

Lozan'a gidilirken Misak-ı Millî büyük ölçüde gerçekleşmiştir: Doğu Trakya, Mudanya Bırakılması sonunda TBMM'ne teslim edilmiştir. Suriye sınırı, Hatay dışında, Ankara Antlaşmasıyla; Doğu sınırı ise Sovyetler ve Ermenilerle yapılan anlaşmalar ile çizilmiştir. Bundan dolayı Türk temsilcileri Lozan'a giderken Misak-ı Millî'yi tamamlamak için Batı

¹¹ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 307.

¹² Hikmet Bayur, XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri, Ankara 1974, s. 290.

¹³ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 362.

¹⁴ İsaac F. Marcossou, Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi (Çeviren: Ergun Özbudun) "Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C I, Sayı 1, Kasım 1984 s. 180. Bir başka Amerikalı Gazeteciye Gazi'nin İzmir'de verdiği demeç için bk: Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 349.

Trakya, Hatay, Musul ve Kerkük sorunları üzerinde hazırlanıyorlardı. Bilindiği gibi bütün diplomatik mücadeleye rağmen Batı Trakya tekrar kazanılamadı. Zira Osmanlı Devleti orayı Balkan Savaşı sonunda imzaladığı anlaşmalarla resmen elden çıkarmıştı.

Hatay ise Lozan'da sınırlar dışında kaldı. Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşması değiştirilemedi.

Musul ve Kerkük ise petrolü yüzünden İngilizlerce bırakılmıyordu. Lozan'da varılan anlaşmaya göre, Türkiye ile İngiltere dokuz ay içinde Irak sınırını çezeceklerdi.

Bilindiği gibi Hatay, dâhice ve barışçı bir siyasetle, 1939'da vatanına kavuştu.

Batı Trakya sorunu, belirttiğimiz hukuksal engel yüzünden çözülemedi.

Misak-ı Millî sınırları içinde bulunan Musul ve Kerkük üzerinde İngiltere ile anlaşamadı. Milletler Cemiyeti de sorunu İngiltere lehine çözdü. Bunun üzerine Musul ve Kerkük'ü Anavatan'a katmak için askerî bir hazırlığa başlandığı sırada İngilizler Şeyh Sait ayaklanmasını çıkarttılar. Bu ayaklanma İngilizlerin petrolü bize bırakmamak için oynadıkları bir oyundur. 1925 İlbaharında bu ayaklanma ile İngilizler, Türk ordusunu yıpratmak, ayaklanma başarılı olursa orada kendilerinin oyuncuğu bir kukla devlet kurmak amacını gütmüşlerdir.

Her iki amaç da gerçekleşemedi. Ama Türkiye'nin büyük bir inkılâp hamlesi içinde bulunduğu için güvenliğe ihtiyacı vardı. 5 Haziran 1926'da Türkiye, İngiltere ve Irak arasında imzalanan antlaşma ile çekişme bitti. Şurasını da belirtmekte yarar vardır: Misak-ı Millî bağımsızlığı kısıtlayan hiçbir hükmü kabul etmiyordu. Kapitülasyonlar gibi. Lozan'da bunun da sağlandığını unutmayalım. Bu bakımdan Misak-ı Millî Lozan'da çok büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

6. Misak-ı Millî ve Anayasamız.

Yukarıdan beri söylediklerimize göre, Misak-ı Millî Türkiye Cumhuriyeti tarihi için iki bakımdan son derece önemli bir belgedir: Ülkemizin sınırlarını çizmektedir ve bağımsızlığımızla bağdaşmayacak ödünlere bulunulmasını engellemektedir. Acaba bu iki önemli temel bugünkü devletimiz açısından ne derece geçerlidir?

Bu soruyu cevaplamak için Atatürk'e bir kez daha dönmemiz gerekir: Zaferin kazanılmasından ve Lozan görüşmelerinin başlamasından sonra, 1 Mart 1923 günü TBMM'nin dördüncü toplantı yılını açarken Gazi Mustafa Kemal Paşa, erişilen verimli sonuçları iki önemli, yol gösterici ilkenin

yarattığı kavramlara bağlamaktadır: Bunların birincisi “Misak-ı Millî”, ikincisi ise “egemenliği kayıtsız şartsız milletin elinde tutan Anayasamızdır.”¹⁵ Bu dikkate değer ifade, Misak-ı Millî’yi Anayasa’ya eşdeğer bir düzeyde tutmaktadır. Hatta o, belki Anayasa’dan da üstündür. Ama şurası son derece açık ve doğaldır ki Misak-ı Millî, son sözüne ve kararlarına büyük bir ciddilikle sahip çıkan Türk Devleti’nin daha sonra yaptığı antlaşmalarla sınırlıdır. Başka bir deyişle, “Yurtta barış, cihanda barış” ilkesine içtenlikle bağlı Türkiye Cumhuriyeti, Misak-ı Millî’yi 1938 yılına kadar gerçekleşen antlaşmaların sınırı içinde ülke birliğinin temeli yapmıştır.

Yukarıda, Amerikalı gazeteciye verdiği demeçte Atatürk’ün, Misak-ı Millî’yi doğrudan doğruya “Türk Milletinin Anayasası” olarak belirttiğini kaydetmiştik. Öyle ise, asıl anayasa Misak-ı Millî’nin altına düşmektedir. Atatürk Misak-ı Millî’yi Virginia Bildirisine benzeterek, onu Anayasaya can veren temel belge yerine koymaktadır.

Bugünkü Anayasamız başlangıcında “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O’nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda” hazırlandığını belirtmiştir. Ayrıca gene başlangıçta “Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında hiçbir düşünce ve mülahazaya yer olmadığı” da açıklanmaktadır. Ulusal Egemenliği baş ilke kabul eden Atatürk, bu ilkenin içinde yer aldığı Anayasayı Misak-ı Millî’ye bağlarsa, aynı ilkeyi kabul eden bugünkü anayasamız da Misak-ı Millî’ye bağlanmaktadır. Zira Atatürk, “ilkelerine” can veren bir temel gibi görmüştür Misak-ı Millî’yi. Böylece Atatürk ilkelerine göre yapılmış Anayasamızın da Misak-ı Millîye dayanması en basit hukuk kuralı gereğidir.

Misak-ı Millî’yi Anayasamızın dayanaklarından biri saydığımızı göre, bunun sonucu ne olacaktır?

Anayasalar ya devlet kararlar veya kurulu bir devletin yapısını değiştirirler. Anayasalarda devletin temelleri gösterilir; yapısı kurulur. Devletin üç ögesinden biri “ülke”dir. Öyle ise bir anayasanın, kurduğu devletin ülkesi üzerinde de hükümler koyması gerekir. Fakat hemen belirtmeli ki hiçbir anayasa ülkenin sınırlarını ayrıntılı biçimde belirlemez. Anayasamız da böyle bir ayrıntıya girmemiştir. Fakat çeşitli hükümlerinde “ülke” den söz etmiştir. Başlangıçta “... Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının” ibaresinden sonra ülke kavramı şuralarda geçmektedir:

Madde 3: “Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür...”

¹⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, İstanbul 1945, s. 296.

Madde 4: Bu maddede başka temel hükümlerle birlikte 3. Maddenin de değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesinin teklif de edilemeyeceği belirtilmektedir.

Madde 13: Temel hak ve hürriyetler "... Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün..." korunması amacı ile de sınırlandırılabilirler.

Madde 14: "Anayasada" yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak... amacı ile de kullanılamazlar.

Madde 24: "14. Madde hükümlerine -yani yukarıdaki hükme- aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir."

Madde 27: "Yayma hakkı Anayasamızın ... 3. maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacı ile kullanılamaz."

Madde 28: "Basın hürriyetlerinin sınırlanmasında, Anayasamızın ... 27. maddeleri hükümleri uygulanır."

"Devletin ... ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden... nitelikte olan" yazıları yazarlar, basanlar ... sorumludurlar.

"... Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün ... korunması bakımından ..." yayınlar toplattırılabilir.

"... Süreli yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne ... aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde ..." kapatılabilir.

Madde 30: "... basımevi ve eklentileri Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ... hali hariç ... zapt ve müsadere edilemez."

Madde 31: 13. Maddedeki genel sınırlama dışında, basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanılmasının engellenemeyeceğini belirtmektedir.

Madde 33: Derneklerin 13. Maddedeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri hükme bağlanmaktadır. Gene aynı maddede "Dernekler ... Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması" söz konusu olduğu zaman faaliyetten alıkonulacağı belirtilmektedir.

Madde 58: Gençliğin korunmasından söz edilirken bu için "... Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü" ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yapılacağı söylenmektedir.

Madde 68: Siyasî partilerin tüzük ve programları "... Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamayacağı" belirtilmektedir.

Madde 69: Siyasî partilerin 14. Maddedeki sınırlamaların dışına çıkamayacakları hükme bağlanmaktadır. Ayrıca siyasî partiler "ülke bütünlüğü aleyhindeki" yurt dışı çalışmalara katılamazlar.

Madde 81: Milletvekilleri ant içerken “vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğüne” bağlı kalacaklarını da belirtirler.

Madde 83: “Seçimden önce soruşturulmasına başlanılmış olmak kaydı ile ... 14. Maddedeki” suçları işlediği iddia edilen milletvekillerinin dokunulmazlık dışı tutulduğu belirtilmektedir.

Madde 87: TBMM, 14. Maddeye göre hüküm giyenleri affedemez.

Madde 103: Cumhurbaşkanı ant içerken 81. Maddedeki ibareleri de söyler.

Madde 118: Milli Güvenlik Kurulu'nun görevleri arasında “... ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliğini” korumak yolunda tedbirler almak da sayılmaktadır.

Madde 122: Sıkıyönetim ilânı sebepleri arasında “... ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşürecek şiddet hareketlerinin” ortaya çıkması da sayılmaktadır.

Madde 130: Üniversitelerin bilimsel özgürlüğünden bahsedilirken, bu yetkinin “...ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde” kullanılmayacağı hükme bağlanmaktadır.

Madde 133: Radyo ve Televizyonun “ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü ...” koruyacak yayınlar yapmasını buyurur.

Madde 135: Meslek kuruluşlarının organları “... ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü tehdit edici” faaliyetlerde bulunurlarsa görevden uzaklaştırılabilirler.

Madde 143: Devlet Güvenlik Mahkemelerinin “Devletin ülkesini ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ...” de tehlikeye düşüren suçlarla uğraşacaklarını belirtir.

Genellikle “millet” ögesiyle birlikte zikredilen ve bir bölünmez bütün olarak korunan Türkiye Ülkesi, Anayasamızda görüldüğü gibi pek çok yerde geçmektedir. İşte şimdi asıl sorun, bu ülkenin “neresi” olduğunu tespittir. Misak-ı Millî, yukarıdaki gerekçe ile Anayasamıza can veren temel belge kabul edildiğine göre ülkemiz, Misak-ı Millî'nin çizdiği sınırlardır. Bu açık bir gerçektir. Böylece Misak-ı Millî, somut olarak görülmesi bile Anayasamızın içindedir.

Misak-ı Millî, özellikle Türk ülkesini kesin olarak saptamak bakımından hem hukuk hem siyaset açısından geçerliliğini ilk gündeki gibi korumaktadır. Misak-ı Millî'nin siyasal hükümleri için de aynı görüşü ileri sürmek mümkündür. Ancak bu siyasal hükümler Anayasamızda çoğu kez tekrarlandığından Misak-ı Millî'nin ülke konusundaki hükmü çok daha

önemlidir. Zira Anayasamız, yukarıda belirtildiği gibi, ülkenin sınırlarını saptamayı Misak-ı Millîye bırakmıştır.

SONUÇ

Misak-ı Millî, ilkönce ülkemizin bütünlüğü, sonra da millî birliğimizi ve tam bağımsızlığımızı kurma ve koruma yolunda temel anayasa belgesidir. Bu belgedeki hedefleri gerçekleştirmek uğrunda Türk Milletinin ne kadar kan akıttığı, ne büyük zorluklarla boğuştuğu, parçalanmayı nasıl önlediği tarihe geçmiş büyük gerçeklerdendir.

Türk Milleti Atatürk'ün şu sözünü benimsemiştir: "Misak-ı Millî, vatanın dış düşman karşısındaki durumunu ve yerini tespit eden kutsal bir kuraldır."¹⁶

Türk Milleti, XIX. yüzyıl başlarında beliren, 1919'da doruğuna çıkan bunalım ve felâketlerin içine tekrar düşmek istememektedir. Bunu isteyenler yalnız tarihten ders almayanlar ve Türk olmanın bilincine varamayanlardır. Dünyanın en insancıl milliyetçilik görüşünü ortaya koyan ve onu gerçekleştiren Atatürk, "bu topraklarda yaşayan herkes Türktür" der. Gene O, Ulusal Kurtuluş Savaşına katılıp da Misak-ı Millî'yi gerçekleştirenleri haklı olarak aynı ülkü potası içinde erimiş görür.

Misak-ı Millî'nin bozulmasını isteyenler, bir zamanlar yaptıkları gibi vatani bölmek isteyenler, bütün Türkleri yani bu vatanda yaşayan herkesi karşılarında bulacaklardır. Tarih bunu en açık ve seçik biçimde kanıtıyor. Tarihe inanmayanlar, gerçekleri inkâr edenlerdir. Misak-ı Millî ise gerçeklere, akla, millî ihtiyaçlara en uygun bir bütünlük ve birlik simgesidir. Ona uymak, tarihin ve aklın buyruklarına da uymak demektir.

THE NATIONAL PACT AND THE TURKISH CONSTITUTION

(Abstract)

The author discusses the nature of the National Pact (*Misak-ı Millî*) which led to the successful termination of the national struggle and the conclusion of the Treaty of Lausanne.

Both the National Pact and the Turkish Constitution emphasized the indivisibility of the Turkish territory and nation and rejected all kinds of separatist plans.

¹⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, İstanbul 1945, s. 296.